

Lärrarhandledning till
Spökhanden av Selma Lagerlöf

Carl-Johan Markstedt

www.novellix.se

© Carl-Johan Markstedt 2018

Introduktion

LEDTRÅDAR. Skapa förståelse och väck förväntningar på novellen genom att studera titel, baksidestext och författarpresentation.

- **TITEL.** Vilka tankar väcker titeln?
 - **BAKSIDESTEXT.** Baksidestexten är ett kortare utdrag ur novellen. Vad är det som sker i utdraget? Vilka personer handlar det om och hur är stämningen mellan dem? Vilka frågor väcker utdraget?
 - **FÖRFATTARPPRESENTATION.** På omslagets insida finns en kort presentation av Selma Lagerlöf. När levde hon? När publicerades *Spökhanden*? Ta gärna reda på mer om Selma Lagerlöf.
 - **DINA FÖRVÄNTNINGAR.** Vad verkar *Spökhanden* handla om? Vad hoppas du att läsningen ska ge dig?
- TILLSAMMANS.** Vad är viktigast i en kärleksrelation? Har vi samma förväntningar på en relation i dag som för hundra år sedan? Vad har förändrats?

Samtala om texten

Innehåll

1. Vad handlar novellen om? Sammanfatta i ett par meningar.

2. Under hur lång tid utspelar sig novellen?
3. Hur skildras huset där Ellen bor med sina fastrar?
4. Beskriv doktorn. Hur är han som person och hur ser hans liv ut?
5. Beskriv Ellen. Hur är hon som person och hur ser hennes liv ut?
6. Beskriv Ellens fastrar, fröknarna Burman? Hur är de som personer och hur ser deras liv ut?
7. Varför friar doktorn till Ellen? Vad är det han söker? Varför tackar Ellen ja? Vad är det hon söker?
8. Hur är stämningen i huset när doktorn anländer?
9. Hur förklarar Ellen det som hänt och vilka slutsatser drar hon av det?
10. Vad tänker doktorn om det som hänt och vilka slutsatser drar han av det?
11. Doktorn ska precis gå – men hejdar sig. Varför? Vad är det som sker?

Hur novellen är skriven

1. Vad har novellen för berättarperspektiv? Hur påverkar det läsupplevelsen?
2. Beskriv novellens uppbyggnad: Hur inleds den? Vad är det som driver handlingen framåt? Finns det någon vändpunkt? Hur slutar novellen?
3. Hur är novellen skriven? Är det något särskilt du fastar för vad gäller språket?

Egna tankar

1. Vad tänker du om det som doktorn säger och gör i slutet av novellen? Vad säger det om förhållandet mellan doktor och Ellen?
2. Kommer doktorn och Ellen bli ett lyckligt par? Varför? Varför inte?

3. Novellen är en spökhistoria. Vari består det skämmande?

Avslutande diskussionsuppgift – *Spökhanden* och det gotiska

I artikeln "Selma Lagerlöf och kvinnans skräck för det gotiska rummet" (Tvärsnitt, 2007:4) kopplar litteraturvetaren Sofia Wijkmark *Spökhanden*, som skrevs 1898, till den gotiska litteraturen som upplever en renässans under 1890-talet. Nedan sammanfattas några av Wijkmarks huvudtankar (alla citat är ur artikeln). Därefter följer förslag på uppgifter där eleverna får diskutera novellen med utgångspunkt i den gotiska litteraturens kännetecken.

Den gotiska litteraturen

- Genren har sitt ursprung i det engelska 1700-talets gotiska roman, som skildrar hur hem- och familjeförhållanden kollapsar, och där hemmet – representerat av det gotiska slottet – är en ond och skrämmande plats.
- Under 1890-talet är den gotiska miljön framför allt storstaden och det borgliga hemmet (en variant av slottets "mörka fängelsehåla").
- En vanlig figur är den kyska hjältinnan som spärras in av slottets herre, den demoniske skurken.
- Selma Lagerlöf anpassar intrigen till sin samtid. Hon skildrar en föräldralös flicka, kontrollerad i en fängeslik miljö av sina fastrar som, passande nog, heter Burman. Äktenskap blir en flyktväg. Men spökhanden, som visar sig när någon ljuger, får henne att säga sanningen.
- Doktorn, som representerar vetenskap, förklarar det övernaturliga som hjärnspöken och diagnostiserar Ellen som hysterisk. Samtidigt tvekar han ett slag när han kliver in i rummet – tänk om spöket verkligen finns?
- Ellen känner inte bara skräck för det övernaturliga, utan kanske än mer för sin livssituation och "tanken på att förbli inspärrad i det gotiska rummet."
- Det upplysta rummet (Ellen har tänt alla ljus och lampor) kan "tolkas som

en metafor för kvinnans upplysning”. Ljuset var annars under sekelskiftet en vanlig metafor för det manliga; att doktorn bländas av ljuset kan tolkas som ett sätt att ”beskriva hur sekelskiftespatriarkatet uppfattande denna kvinnliga hotbild.”

Förslag på uppgifter

Gå igenom vad som utmärker den gotiska litteraturen och låt därefter eleverna diskutera novellen. Här är förslag på några utgångspunkter för diskussionen:

- Novellens personer – Ellen, doktor och fastrarna Burman
- Novellens miljö – huset
- Det upplysta rummet
- Spökhanden – fantasi eller inte?
- Skräcken – vad skrämmar Ellen?
- Novellens samhällskritik

Skrivuppgifter

I SPÖKRUMMET. Vilken bild ger novellen av Ellens livssituation och av huset där hon bor? Hur skildras hennes känslor inför doktorn? Och vad är det egentligen som skrämmar henne? Skriv ett blogginlägg där du analyserar Ellens situation och känslor utifrån hur du uppfattar novellen. Berätta även vad du skulle säga till henne om hon varit din vän och du hade haft möjlighet att ge henne några råd.

DET SPÖKAR ... ELLER? Skriv en egen spökhistoria. Inspireras av hur Selma Lagerlöf bygger upp sin novell, med en inledning som kastar läsaren rakt in i berättelsen, ett övernaturligt fenomen och två personer som ser olika på det övernaturliga.

MITT TIPS. Ett ungdomsmagasin vill trycka en klassisk novell i sin tid-

ning. Du har precis läst *Spökhanden* och bestämmer dig för att rekommendera den. Skriv ett brev till tidningens redaktion och berätta om novellen (handling, miljö, personer etc.) och förklara varför du tror att novellen passar dagens unga. Vilka tankar och frågor väcker novellen? Vad gör den intressant och angelägen?

NOVELLANALYS. Gör en textnära analys av novellen. Utgå från "Samtala om texten"-frågorna när du gör din analys, men skriv en sammanhängande text där du väver samman dina svar.

Om jag får bestämma

Låt eleverna samla sina intryck av läsningen genom att laborera med novellens omslag och titel. Här är några förslag på uppgifter.

ETT NYTT OMSLAG. Gör ett förslag på ett nytt omslag. Teckna, måla eller gör ett collage. Du bestämmer själv om du vill utgå från stämningen i berättelsen, en central scen eller den övergripande handlingen när du gör ditt omslag.

EN NY BAKSIDESTEXT. På bokens baksida finns ett kort utdrag ur novellen. Välj ett eget utdrag på fem sex meningar som du tycker fungerar bättre som baksidestext.

EN NY TITEL. Ge novellen en ny rubrik. Förklara varför din nya titel passar så bra till novellen, så som du läser och uppfattar den.

Temaläsning

Spökhanden fungerar utmärkt att läsa tillsammans med någon eller några av de andra svenska klassiker som Novellix gett ut, framför allt August Strindbergs *Ett dockhem*, Hjalmar Söderbergs *Med strömmen* och Karin Boyes *Ella gör sig fri*. Här är förslag på övergripande uppgifter där eleverna får jämföra två eller flera av dessa noveller.

RELATIONER. Alla de fyra novellerna skildrar relationer. Välj två av dem

och jämför hur relationstemat behandlas i de båda berättelserna. Vad är det för relationer som skildras? Hur påverkas personerna av sina relationer och hur utvecklas relationerna under berättelsen? Vilken bild ger novellerna av relationerna och hur ser du själv på dem?

UPPBYGGNAD. Välj två av novellerna och jämför hur de är uppbyggda. Hur inleds de? Vad bygger upp spänningen? Vad driver berättelserna framåt? Finns det vändpunkter? När kommer den och hur påverkar den personerna i berättelserna? Hur slutar novellerna?

VÄNDPUNKTER. Alla noveller har en (mer eller mindre tydlig) vändpunkt. Välj två av novellerna och försök att ringa in när vändpunkten kommer. Vad är det som sker? Ur vems perspektiv skildras det, och hur påverkar vändpunkten de olika personerna och handlingen?